

ושינגטון וירושלים: תמונה אסטרטגית

נשיא ארצות הברית וראש ממשלת ישראל עסוקים שניהם בִּאיומים על מדינותיהם ובמערך הכוחות הבינלאומי. כשהאחד חושב על טהראן ועזה, פניו של השני מופנות לבייג'ין

נשיא ארה"ב, ג'ו ביידן, נבחר לסנאט בשנת 1973. עמיתו לשיחה בסוף אוגוסט, ראש ממשלת ישראל נפתלי בנט, היה אז בן שנה. הרי לנו אינטראקציה בין-דורית מעניינת: מן הצד האחד מנהיג מבוגר שצמח כמעט כל חייו בפוליטיקה של וושינגטון, ואשר זוכר את המלחמה הקרה ואת עיצובו של העולם כשנדמה היה שארה"ב היא המעצמה היחידה שנותרה. מן העבר השני מי שנכנס לחיים הפוליטיים לאחר התמוטטות ברית המועצות וניסיון החיים שלו עוצב כיום סטארט-אפ וכמפקד ביחידה מיוחדת, וזאת כדי לשנות את אופן קבלת ההחלטות בישראל.

במובן מסוים יש לשניים ערכים בסיסיים משותפים, ובראשם ראיית הדמוקרטיה הליברלית כדרך הפוליטית הראויה לעולם ואולי גם תפיסה מוסרית דומה הנשענת על מסורת יהודית-נוצרית; אבל אלה הערכים המינימליים ההכרחיים לקיומה של מערכת היחסים המיוחדת שבין ישראל לארה"ב. מעליהם ומעבר להם יש מציאות עולמית שצריך להתחשב בה, פוליטיקה פנימית שהם לא יכולים להתעלם ממנה, ואינטרסים אישיים שמשפיעים על כל אדם בחשיבתו ובמעשיו.

אין זו רק אינטראקציה בין-דורית, אלא גם – ואולי בראש ובראשונה – נקודת מבט שונה. הנשיא משקיף על העולם מושינגטון, שהייתה בירת העולם ועכשיו התערער מעמדה (אך היא עדיין כנראה בירת המדינה החזקה בעולם), בעוד ראש ממשלת ישראל חי במדינה שיש עליה איום קבוע של אויבים המנסים לפגוע בה ואף להשמידה

אלוף (מיל') יעקב עמידרור הוא עמית בכיר במכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון. שימש ראש המטה לביטחון לאומי, ראש חטיבת המחקר באמ"ן, מזכיר צבאי לשר הביטחון ומפקד המכללת הצבאיות.

והיא מצויה במזרח התיכון הגועש והבלתי יציב.

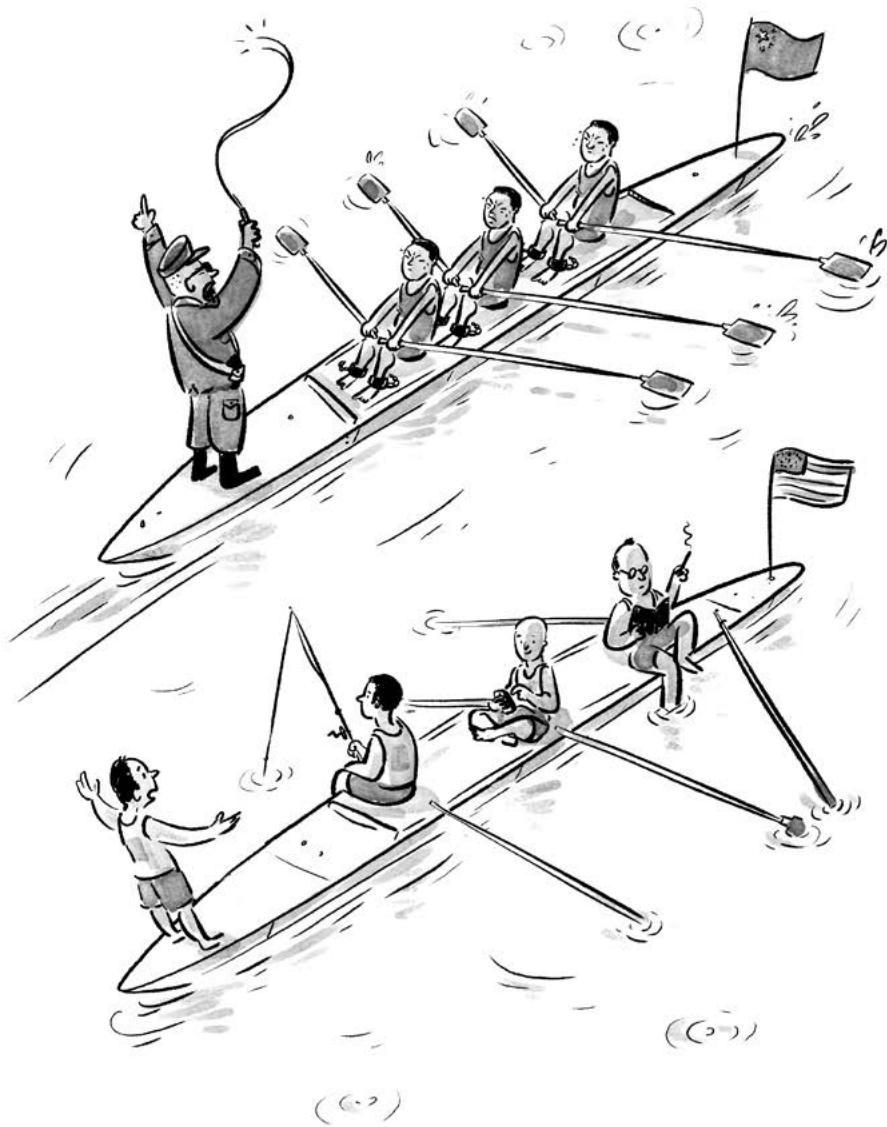
נסיגתה של ארה"ב מאפגניסטאן ערב השיחה ביניהם לוותה בתמונות קשות. רבים מהכותבים העלו אותה לרמה של אירוע היסטורי שישנה את העולם, או בלשון ציורית של אחד הכותבים במכון ישראלי: "אירוע מעצב שהקרנותיו האסטרטגיות יהדהדו עוד שנים קדימה". תפיסתי שונה מעט. חלק ניכר מחיי הבוגרים עסקתי בהערכה, הן בחיל המודיעין הן במרכזן של מערכות קבלת ההחלטות במדינה, בתחומים של ביטחון ובאירועים אורחיים רחבים. אחד הלקחים החשובים הוא אותו לקח שמוכר גם דרך הניסוח של ראש ממשלת סין צ'ו אן לאי (שהיה בתפקיד בשנים 1949–1979), שכאשר נשאל מה דעתו על המהפכה הצרפתית ענה "מוקדם מכדי לדעת" (או "מוקדם מכדי לשפוט", לפי גרסה שונה). לפי אחת הדעות, השאלה נשאלה ב-1972 וכוונה למהפכה הסטודנטים של 1968; לפי האחרת, היא נשאלה בשנות החמישים וכוונה למהפכה הצרפתית של 1789. כך או כך, גם לממעיטים מדובר בהמלצה לא לשפוט אירועים לכאורה גדולים לאחר תקופה קצרה.

אני מציע לאמץ את הפילוסופיה הזו ולא להעריך את השפעתם הרחבה של אירועים תוך כדי התרחשותם; מעט ריחוק תמיד מועיל ויותר ריחוק מועיל עוד יותר. לכן אנסה לשרטט כאן תמונה רחבה יותר, תמונה המתעלמת מהשפעת אירועי היציאה החפוזה מאפגניסטאן ומציגה את העולם כפי שהוא משתמע לשתי פנים: פניו המשתקפות מעיניו של ביידן בקפיטול, לעומת אלו המשתקפות מעיניו של בנט בקריית הממשלה בירושלים. אותו עולם לכאורה אך מזוויות שונות של גיל, ניסיון ומקום.

א. העולם הנראה מושינגטון

מבחינת נשיא ארה"ב העולם היום מתנהל בצילו של אירוע היסטורי המאפיל כמעט על כל תופעה אחרת: התחרות בין סין, העולה ומתחזקת – לבין ארה"ב, שהייתה בצמרת ומנסה להיאחז בה על אף ירידת כוחה; ירידת כוחה היחסי לעומת סין, אך כנראה גם ירידת כוחה בכלל. סין מערערת על הסדר העולמי שעוצב על ידי ארצות הברית לאחר מלחמת העולם השנייה. כתוצאה ממאבק זה, שיש לו הרבה שלוחות והשלכות, העולם כמרקחה וכמעט בכל מקום ובכל אירוע יש לכך משמעות, בהקשר ישיר או עקיף.

עם התמוטטות ברית המועצות לפני כ-30 שנה דובר על "קץ ההיסטוריה", ועל כך שמתעצב עולם בהובלת ארה"ב, עולם של Pax Americana. והנה, האשליה הזו התפוגגה, ואת מקום המתח הביין-גושי הישן החליף המתח החדש, זה שבין סין ובין אמריקה. גם היציאה מאפגניסטאן קשורה לכך בעקיפין: היא נובעת בין השאר מהרצון למקד את כוחותיה של ארה"ב מול סין והיא מהווה עוד הוכחה שארה"ב נכשלה במאמציה בשנים האחרונות לקדם את תפיסת עולמה הדמוקרטית ברחבי

העולם. זה סופו של החלום האמריקני בעוד תחום, למגינת ליבם של רבים בעולם המעדיפים את הדמוקרטיה על פני דיקטטורה, ולשמחתם של שליטי סין, ואולי גם רבים מתושביה, שאינם רואים את השיטה הדמוקרטית כעדיפה על "השיטה הסינית", זו שבמרכזה מפלגה אחת שידה בכול.

המצב הזה הוא תוצאה של התפתחות הפוכה בשתי המעצמות. מצד אחד ארה"ב נחלשת. היא מצויה במשבר פנימי לא פשוט, בעת שבתחומים מסוימים איבדה את ההובלה בעולם וכאשר בחלקים רבים בחברה האמריקנית נעלמה גם תחושת הגאווה והביטחון העצמי, החיוניים למעצמה כדי לשמר את מקומה המוביל. לעומתה סין מתחזקת: היא הופכת לדיקטטורה הדוקה יותר כלפי פנים ונועזת ואגרסיבית יותר כלפי חוץ – כשהיא נשענת על הצלחה כלכלית פנומנלית שהביאה מיליונים רבים של סינים לעבור מעוני לחיים נוחים ולתחושת יציבות, בלי להידרש לשם כך למדינה ליברלית או דמוקרטית.

בצורה ציורית הדגים זאת פרופסור סיני כשדנתי איתו במפגש בסין בשאלת הדמוקרטיה אל מול השלטון החד מפלגתי. הוא שאל שאלה רטורית: היכן יש יותר אנשים רעבים? בסין, הנשלטת על ידי המפלגה הקומוניסטית, או בהודו, הדמוקרטיה הגדולה בעולם? אין ספק ששאלה דומה יכול היה הוא לשאול לגבי הטיפול בקורונה. השאלה העקרונית שהסינים משאירים לאורחיהם לענות עליה, כי בעיניהם אין זאת שאלה כלל, היא מה עדיף: שלטון דיקטטורי עם (הרבה) פחות אזרחים רעבים, יציבות פנימית ובטחון אישי, או דמוקרטיה עם רעבים רבים, חוסר ביטחון אישי ושינויי משטר תכופים ולא סימפטיים?

בניגוד לביטחון שמשדרים הסינים במפגשיהם עם אנשי המערב, כאילו התשובה ברורה, אין תשובה טובה לשאלות אלה. הרי במקביל למיגור הרעב אלפים, רבבות ואולי מיליונים של סינים סובלים מנחת זרועה של הממשלה הטוטליטרית, וחלקם מוצאים להורג או נכלאים במחנות חינוך מחדש; שלא לדבר על חוסר היכולת של רוב רובם להביע את דעתם באיזו שהיא שאלה שחשובה להם.

ההתעצמות הסינית

סין, שחגגה לאחרונה את שנת ה-100 ליסוד המפלגה הקומוניסטית השלטת בה ללא עוררין, חשה שמעמדה בעולם אינו תואם את עוצמתה וכי הגיעה העת לשנות כליל את המערך העולמי, המאופיין זה כמאתיים שנה בדומיננטיות של המערב. יתר על כן, הצלחתה הברורה של השיטה הסינית מעמידה את האלטרנטיבה שהיא מובילה כתחליף נכון ומתאים יותר לרוב רובו של העולם, עולם שבו יציבות ודי מזון לכל אזרח חשובים מחופש הביטוי והיכולת להפגין. באופן גס ניתן לומר שארה"ב ניסתה לקדם את העולם לעבר יותר דמוקרטיה על בסיס של כלכלה קפיטליסטית, חברה פתוחה,

הגינות פשרה ויציבות – ליברליזם הנוטה מעט ימינה; בעוד סין מנסה לעצב כללי התנהגות שאינם מתיימרים להתערב באופי של השלטון במדינות השונות, מתוך הנחה שכל מדינה בוחרת את השיטה המתאימה לה, ללא שום עדיפות מוסרית לאחת הגישות.

סין אינה היחידה שבתפיסת העולם התרבותית שלה היא "מרכז העולם", אבל אצל הסינים התפיסה הרומנטית-לאומנית הזאת משפיעה מאוד גם בחיי המעשה הפוליטיים. הם באמת מאמינים שהם והשיטה הסוציאליסטית המיוחדת שלהם עליונים על פני שאר העולם, ויש לכך מעין הוכחה במציאות בהצלחתה הברורה של סין לעומת קשיי המערב. אלא שתפקידם בעולם אינו לקדם את הסוציאליזם הזה; הוא, כאמור, רק הוכחה שיש אלטרנטיבה לדמוקרטיה הליברלית. סין אינה מקדמת תפיסת עולם מסוימת אלא את ההגמוניה של סין. חובת השלטונות לדאוג לרווחתם של אזרחי סין, והדרך לכך עוברת בחיזוק מעמדה של סין בעולם, בעיקר על חשבון ארה"ב, ה"אשמה" בארגונו של העולם כפי שאנו מכירים אותו.

חלק מהצלחתה של סין נובע מכך שסין מנהלת את מדיניות החוץ והפנים שלה באופן ריכוזי וטוטלי. אין חברה רצינית או גוף סיני אחר הפועלים מתוך סין שאינם כפופים למדיניות המפלגה. מי מראשי החברות הללו שחשב אחרת נוכח בטעותו ולעיתים שילם על כך מחיר אישי גדול. רבים בעולם, ולא רק בסין, סבורים שאם זה עבד טוב בסין אין שום סיבה שהשיטה לא תאומץ על ידי עוד מדינות, ודאי אלו המונהגות על ידי דיקטטורים המתקשים מאוד להיפרד מהשלטון. אלא שדווקא עכשיו, משחזיק השלטון את אחיזתו בכלכלת סין, מתגלעים סדקים קטנים במה שנראה עד כה לרבים כדרך המובילה לעוד התקדמות כלכלית ללא מכשול רציני. כך למשל קרסה חברת יזמות הנדל"ן הגדולה בסין, וכמות החובות של הפירמות בסין הגיעה לסכומים המטילים ספק ביכולת המערכת הפיננסית בסין להתמודד איתם. שוב עלולות השאלות הישנות שנדמה היה כי פסו מן העולם בדבר יכולתה של מדינה לחיות במעין דואליות, כשהכלכלה מתיימרת לעבוד על פי כללי השוק עם תחרות, יצירתיות והתחדשות בעוד השיטה הפוליטית האוחזת בה נותרה ריכוזית מאוד, אינה נוחה לחידושים ובנויה בהיררכיה נוקשה שאינה מעודדת יצירתיות וגמישות.

הסינים לא רק מציעים שיטה אחרת ורצון לשנות כללי משחק. הם גם מפירים בגלוי ובאופן בוטה את החוק הבינלאומי, בעוד רוממות חשיבות הארגונים הבינלאומיים מודגשת על ידם בכל הזדמנות, כי הם למדו כיצד להשתלב בהם, לממן אותם ולשלוט בהם. הסינים כבר לא מתביישים במעשיהם או מסתירים את האגרסיביות שהם נוהגים. זאת מתוך תחושת העוצמה שלהם מחד גיסא, והערכתם, מאידך גיסא, כי למערב ובראשו ארה"ב אין נכונות להתעמת היכן-שהוא או על משהו.

אין בעולם מקבילה לשילוב מקורות העוצמה הסיני: משאבי אנוש – מאות מיליוני

בני אדם משכילים ועובדים קשה הפועלים לקידום אינטרסים המוגדרים על ידי שליטי המדינה; תוכנית פעולה אסטרטגית ברורה – המובלת בידי הנהגה נחושה שאין עליה עוררין; ויכולת ארגונית – הנשענת על מערכות פיקוד ושליטה של מדינה מודרנית וריכוזית שבידיה עתודות כסף גדולות. לכן, ככל שאפשר לחזות, סין אינה עומדת להיעלם או לקרוס. התקדים של קריסת ברית המועצות אינו רלוונטי. סין שונה מברית המועצות באופן מוחלט.

לסין דרך משל עצמה לחתור למנהיגות גלובלית, לצבור עושר ועוצמה, ולמנף את נכסיה להשגת השפעה. זאת, בין היתר, בשל אופייה הייחודי של שאיפתה הבינלאומית: אין היא שואפת לשלוט בעולם, אלא שהעולם יתאים את עצמו לאינטרסים שלה ולדרך ראייתה. ייתכן שהתוצאה הסופית תהיה זהה בשני המקרים, אך הדרך לשם תהיה שונה ותצריך כלים אחרים של עוצמה והשפעה, שהמערב מתקשה לזהות כי חלקם אינו מוגדר במונחים המוכרים למערב. המטרה אינה לכבוש או להכניע, אלא לשדל ולקנות את לבבות המחליטים באמצעות מנופים רבי-השפעה. בתפיסת העולם הסינית קיים מרכיב חזק של בניית תודעה ותחושה, ובעיקר ביצור הדימוי של עוצמה מכריעה ומרתיעה שנועד לצמצם את המוטיבציה של גורמים עוינים לתקוף את סין ואף להתגונן מפניה. הניצחון המושלם מושג תוך הימנעות מעימות ישיר, בכוח הפחד מן העוצמה הסינית המשולבת הכלכלית, המדינית והצבאית. הד חזק לתפיסת העולם הזאת ניתן למצוא בספרו של ההוגה הצבאי הסיני סון דזה (או סון צו), בן המאה השישית לפני הספירה, 'אמנות המלחמה', שעותק שלו, באנגלית ובסינית, מודפס על נייר אורז מפואר, מוגש על ידי הסינים לכל אורח חשוב.

המתיחות העולמית לא תיחלש בעתיד הנראה לעין. השלטון בסין מטפח רגשות לאומיים עזים וטינה כלפי ארה"ב גם יחד, החל ממערכת החינוך לבני הגיל הצעיר וכלה במוסדות החינוך הגבוהים של המפלגה, ולכן משריש את הטינה ואת המתיחות המובנית בין שתי המעצמות.

התגובה האמריקנית

ארה"ב חשה כי סין גונבת את הבכורה ולא זוכה בה בדין. בעיניה, ערעורה של סין על מעמדה נעשה באמצעים פסולים. על כן צריך וגם צודק להילחם בה ובתוקפנותה בכל דרך אפשרית, למעט (לעת עתה לפחות) שימוש בכוח צבאי ישיר.

ארה"ב החלה להכיר בכך שהתפיסה שהביאה לפתיחת הדיאלוג עם סין, בתקופת ניקסון וקיסינג'ר, הייתה טעות. בבסיסה עמדה הערכה כי ככל שסין תהיה קשורה יותר לעולם ומפותחת כלכלית כך היא תהפוך גם ליותר פתוחה פוליטית, וכי שכבת מעמד הביניים שתצמח שם תרצה יותר חופש. ההנחה הייתה שהמהלך יקרב את סין לדמוקרטיה, או לפחות להרפיה של ממש באחיזת הברזל של המפלגה. אך הערכה

זו לא התממשה במציאות, והיא רחוקה ממנה מרחק עצום. המפלגה דווקא חיזקה עם השנים את אחיזתה הפנימית, וסין התרחקה מכל סממן דמוקרטי. יתר על כן, שלטונות סין מחזקים את הרגשות הלאומניים על אף – ואולי משום – שסין הצליחה לשפר ולהרחיב את כלכלתה ללא הכר והיא חלק אינטגרלי חשוב (ולעיתים חיוני) מהכלכלה העולמית. מסתבר שדווקא בזכות הצלחתה הכלכלית קיבלה סין ביטחון ביכולותיה, והיא מקדמת יחסי חוץ אגרסיביים במקביל ליד ברזל של המפלגה בפוליטיקה הפנימית.

הנשיא אובמה הבין שזאת עומדת להיות בעייתה המרכזית של ארה"ב, והוא הגדיר את כוונתה של ארה"ב במונח עמום מעט, אך כזה המצביע על הכיוון: הוא דיבר על הסטת מרכז הכובד מזרחה (pivoting to the East). החרה החזיק אחריו הנשיא טראמפ, שאף דיבר על העגשת סין על התנהגותה התוקפנית. טראמפ התכוון לשבירת הכללים במערכת הבינלאומית, לשימוש אגרסיבי בסייבר כדי לגנוב סודות מדעיים וכלכליים מחברות ממשלתיות ופרטיות גם יחד, ולאי כיבוד הבעלות על קניין רוחני, קרי העתקת כל מה שרק אפשר להעלות על הדעת מבלי לשלם תגמולים לאיש. ממשל ביידן מחזיק באותה דעה, ואולי אפילו באופן נחרץ יותר, ובכוונתו לבלום את ההיסחפות של רבים בעולם לצידה של סין. לשם כך הוא מוכן לשלם מחירים של ממש, כולל שינוי בנכונות לקחת סיכונים שארה"ב נמנעה מהם עד כה.

אלא שמצב עולם זה מחייב זהירות, כי הוא טומן בחובו אפשרות לאירוע שכנראה איש לא רוצה בו, אבל צריך להיות מודע לאפשרות התגשמותו. בספרו 'מלכודת תוקידידס' מנתח פרופ' גרהם אליסון (שעמד בראש Kennedy school באוניברסיטת הרווארד) 16 מקרים ב-500 השנים האחרונות שבהם עלייתה של מדינה אתגרה את מי שהייתה המעצמה המובילה באותה עת. לא פחות מתריסר מאותם מקרים הסתיימו במלחמה. ברור שההיסטוריה אינה חוזרת, אבל תהיה זאת טעות של ממש להתעלם ממנה.

לכן אין פלא שמחדרו בבית הלבן רואה הנשיא ביידן את האיום הסיני על ההגמוניה האמריקנית כאתגר הראשון במעלה, והוא מבין שעליו לרכז את מאמצי ארה"ב בשלושה תחומים (מלבד הטיפול בקורונה שנכפה עליו בצוק העיתים):

א. בהשקעות ענק בתשתיות ובתחומים חברתיים בארה"ב, כדי להקטין את הפער בחברה האמריקנית בין אלה המתקשים להשיג אוכל לבין העשירים המופלגים, וכדי להעמיד מדינה מודרנית יותר בתחומי תחבורה, תקשורת, נמלים ושדות תעופה. הוא מבין שההזנחה רבת השנים של תחומים אלה פוגעת בכושר התחרות של ארה"ב, וכי כמעצמה עולמית מובילה אין היא יכולה להסתמך רק על עוצמת עמק הסיליקון ודומיו; עליה לדאוג לעוצמתה החברתית ולתשתיות הפיזיות שלה בכל רחבי ארה"ב.

ב. בברייתות וגיוס תומכים למדיניות ארה"ב ברחבי העולם. מכירת צוללות מונעות

גרעין לאוסטרליה, למרות ההתנגדות הצרפתית, היא דוגמה ברורה לכך שהנשיא מתכוון לבנות את הברית הללו גם באמצעים חריגים השונים מהנהוג עד כה. הוא מבין שגיוסן של מדינות האזור הפסיפי במובנו הרחב, בעיקר הודו, יפן, אוסטרליה ודרום קוריאה, חיוני כדי ליצור מנגנון בעל עוצמה צבאית וכלכלית היכול לאזן במידת מה את התגברות הפעילות התוקפנית של סין באזור. ארה"ב השקיעה ומשקיעה עוד הרבה אמצעים ותשומת לב נשיאותית כדי לבנות את הברית והשותפויות הללו.

זו מלאכה מורכבת, בין השאר כי לאף אחת מהמדינות החשובות בברית אין איום על גבולותיה מהצד הסיני (להוציא סכסוך מקומי בהימלאיה בין סין להודו, ותפיסת איים בים סין המזרחי שיפן טוענת לבעלות עליהם). "דבק האיום המיידני" שיצר את נאט"ו אינו קיים במקרה זה, והדבר מקשה על יצירת מערכת מחייבת כנאט"ו. יתר על כן, בניגוד לברית המועצות, סין היא חלק אינטגרלי, חשוב ומשפיע בכלכלה העולמית. להתייצבות חד-משמעית לצידה של ארה"ב, בוודאי בחבירה למערך צבאי בהובלתה כנגד סין, גם אם לא במוצהר, יכול להיות מחיר כלכלי כבד. סין יודעת להשתמש במנופים כלכליים גם כשיש חילוקי דעות קטנים יותר, כפי שלמדו זאת בדרך הקשה הפיליפינים, אוסטרליה ודרום קוריאה. אבל לארה"ב לא יהיה מנוס מיצירת גוש שכזה, עמומות ככול שתהינה מטרותיו המוצהרות, כי לבדה היא תתקשה להתמודד עם הענק הסיני, ונשיא ארה"ב יודע זאת.

כדי להתמודד סביב העולם עם המאמץ הסיני לקניית השפעה דרך מעורבות במיזמי תשתית גדולים, על ארה"ב להתארגן באופן שונה. התחרות עם סין תחייב כנראה מעורבות ממשלתית רבה יותר, בכסף ובערבויות, במקומות ובמיזמים שעד כה היו בידי השוק הפרטי בלבד. יתר על כן, חברות אמריקניות גדולות אינן מוכנות לוותר על הפוטנציאל הגלום מבחינה כלכלית בשוק הסיני הענק, ורבות מההשקעות בסין הן השקעות של חברות אלו. באופן אירוני ואולי מפתיע, במקביל למאבק בסין חלק ניכר מהכלכלה הסינית עדיין נשענת על השקעות אמריקניות. התלות ההדדית בין כלכלת סין לכלכלת ארה"ב הופכת את המאבק הסיני-אמריקני למורכב יותר לשני הצדדים. כלל לא בטוח שארה"ב מוכנה פוליטית וארגונית למהלכים שכאלה, אם כי ההחלטה על מכירת הצוללות הגרעיניות היא צעד בכיוון הנכון.

ג. **בבניית הכוח הצבאי של ארה"ב** כדי שיהיה מודרני יותר ויוכל להתמודד עם האתגרים שמעמידות סין ורוסיה בתחום הבטחוני. שתי המדינות עשו לאחרונה כמה קפיצות מדרגה בתחומים של טכנולוגיה צבאית, והללו מטרידות את מפקדי צבא ארה"ב. בייחוד בולט היתרון שהן רכשו בתחום הטילים ההיפר-סוניים. הנשיא רוצה להחזיר את הובלת הטכנולוגיה הצבאית בעולם לארה"ב. ההשקעה הנדרשת בכלל התחומים, ובתוכם חידוש הנשק הגרעיני של ארה"ב ואמצעי השיגור שלו, גדולה ביותר אפילו במונחים אמריקנים. נראה שלנוכח האתגר שמעמידות סין ורוסיה בפני העליונות הצבאית האמריקנית בכמה תחומים קריטיים, הנשיא הדמוקרטי ייאלץ

להשקיע השקעות ענק בתחום הביטחוני אף שצרכים אקוטיים אלה יתחרו בהוצאות לצורכי פנים, קרי בנדרש לתחומי החברה והתשתיות.

הנשיא מודע ודאי לכך שחלקים ממפלגתו חושבים כמעט רק במונחים של צורכי פנים, ומלחמה בסין רחוקה מסדר היום הפוליטי שלהם – אך הוא גם מבין שאין לו ברירה ועליו לממן את המודרניזציה של צבא ארה"ב. במסגרת זאת ירוכזו המאמצים הצבאיים לגזרות הרלוונטיות למאבק בסין. הנסיגה מאפגניסטאן, וצמצום הכוחות במזרח התיכון, נועדו לאפשר את העברת מוקד הפעילות מזרחה לשם מימוש יעד זה, ובהזדמנות זאת לחסוך לא מעט כסף (לפי דיווחים לא מאומתים עלו עשרים שנות המלחמה באפגניסטאן כ-2 טריליון דולר).

הבעיה הגדולה של ארצות הברית, והאתגר הגדול של הממשל הנוכחי, נובעים מכך שארה"ב איבדה חלק מאמינותה כמעצמה, כי העולם מבין שאין לה נכונות להשתמש בכוחה הצבאי הגדול נגד מי שאינו תוקף אותה ישירות. מדינות חוששות מלהסתמך על ארה"ב, כי הן לא בטוחות שהיא תתייצב לצידן של בנות בריתה במצבים קשים. כלל לא ברור שהממשל הנוכחי ינסה לאושש את הממד הזה של האמינות האמריקנית, שנפגע עוד יותר בעקבות הנסיגה מאפגניסטאן ומאופן ביצועה. סימנים ראשונים לערעור הביטחון של מדינות המזוהות עם ארה"ב ניתן לראות במערכת הדיונים של מדינות המפרץ ובראשן סעודיה ואיחוד האמירויות עם איראן. חששן מהמדינה השיעית האלימה לא פחת, אך ביטחונן שארה"ב תתמוך בהן ואם צריך אף תפעיל כוח לטובתן אינו כתמול שלשום, ולכן הן "קונות ביטוח" בפתיחת ערוץ שיחות עם האיראנים.

לצערה של ארה"ב מידת התמיכה שהיא יכולה לקבל מאירופה, בת בריתה הגדולה והעשירה, קטנה ביותר. שלא כלאחר מלחמת העולם השנייה, עת פרסה ברית המועצות את כוחותיה במרכז אירופה ואיום זה גרם למערב אירופה להתארגן בברית נאט"ו, הפעם אין אירופה רואה בסין איום מיידי, ודאי לא צבאי. על כן תיאלץ כנראה ארה"ב לבנות מנגנונים שונים, במסגרות שמרכז הכובד שלהן יהיה באוקיינוס השקט וסביבתו הקרובה. אחרי הפיאסקו באפגניסטאן ייתכן שגם מדינות המפרץ תיתפסנה כתורמות להיערכות שונה זאת, אך לשם כך תהיה ארה"ב חייבת לחזק את ביטחונן בנכונותה לעמוד לצידן בפני איומי איראן, וזה לא יהיה קל.

ומה באשר לרוסיה? זו, מבחינת ארה"ב, פחות משמעותית כעת מאשר סין. רוסיה היא יריב ההולך ונחלש מבחינה כלכלית ודמוגרפית – ועם זאת שומר על מעמדו בתחום יצוא האנרגיה ותעשיית הנשק, ואינו מהסס להפעיל את שריריו הצבאיים כאשר הוא מאבחן חולשה, ויהיה זה באוקראינה בקווקז או בסוריה. בדרכה שלה רוסיה היא מדינה רצינית עם מסורת ארוכה של מעורבות בעולם והיא מוכיחה כי על אף חולשתה האובייקטיבית, היא יודעת למצות את נכונותה להשקיע כוח כדי לקדם

את האינטרס שלה, בעיקר במרחבים הקרובים לגבולותיה. אכן, ארה"ב ממשיכה "להשגיח" על רוסיה, בעיקר כמקור לפגיעה ביציבות באירופה, ולשם כך היא אף הרחיבה את פריסתם של חיילים אמריקנים בפולין וסביב הים הבלטי; אבל העיסוק העיקרי של וושינגטון בהקשר הרוסי מתמקד בניסיון לצמצם את משק הנשק הגרעיני שנותר ברובו הגדול מאוד, עוד מימי המלחמה הקרה, בידי רוסיה וארה"ב.

אגב, באופן אובייקטיבי צריכה רוסיה לדאוג יותר מחלומות התפשטות אפשריים של סין לסיביר הריקה מאדם מאשר מרצון של האיחוד האירופי או נאט"ו להתפשט מזרחה; אבל רוסיה בהנהגתה הנוכחית משמרת את החששות מפני המערב ומפתחת דווקא מולו אמצעי לחימה מן השורה הראשונה.

האתגר של הנשיא

את כל המאמצים הכבירים הללו, הכרוכים בשינוי מרכזי הכובד החיצוני והפנים אמריקני בעת ובעונה אחת, צריך הנשיא לקדם כאשר ארה"ב מצויה במשבר פנימי חריף. חלק מהמשבר הפנימי וחוסר היציבות המאפיינים את ארה"ב והמערכת הפוליטית שלה הם תוצאה של שינויים רחבים בהרכב החברה האמריקנית ושל התחושה שהשיטה הדמוקרטית אינה מיטיבה להתמודד עם האתגרים הגדולים והאיומים המורכבים העומדים בפני המדינה המודרנית, כגון, לאחרונה, הקורונה.

לא זה המקום לנתח את השינוי הפנימי העמוק שעוברת ארה"ב, אך עיקרו נובע מהשינוי באופייה הדמוגרפי בשל הגירת המונים מדרום אמריקה לתוך ארצות הברית וגידול במספר המוסלמים בתוכה, ומהעמקת הפערים בין האוכלוסייה העשירה, הגלובליסטית והליברלית, החיה בעיקר בחוף המזרחי ובחוף המערבי, לבין אזרחי ארה"ב המאכלסים את המרחב העצום שביניהם. הפערים בחברה האמריקנית הופכים את הפוליטיקה ברמה הפדרלית למרה. כזו שנעדר ממנה יחס הכבוד ההדדי שהיה מקובל בין נציגי המפלגות השונות. זאת פוליטיקה שמקשה מאד לרכז מספיק תומכים בקונגרס כדי להשיג את הנדרש על מנת לתקן עיוותים ולקדם החלטות שמבחינה עניינית נציגים משתי המפלגות היו יכולים להתאחד סביבן.

הנשיא מצוי במאבק פנימי גם בתוך מפלגתו. הענף הפרוגרסיבי הקיצוני בתוכה מודד את העולם במונחים שאינם רלוונטיים לאתגרים שהנשיא רוצה לטפל בהם. הקבוצה הזאת מדברת בשפה ומשתמשת במושגים הלקוחים מעולם התקינות הפוליטית של הקמפוסים ומעמידה בראש מעייניה את הצורך "להעניש את הלבנים שניצלו את כולם והתנהגו כבני מעמד עליון" (ישראל שייכת כמובן למעמד המנצל שנגדו יוצאת קבוצה קטנה אך רעשנית זאת). גישה צרה זאת מקשה על מאמצי הנשיא, כי על פיה סין אינה האויב הגדול – היא אפילו יכולה להיחשב כשייכת למדוכאים – ומשום שהיא פוסלת כל שיתוף פעולה עם המפלגה הרפובליקנית ונציגיה בקונגרס,

כי שיתוף פעולה מחייב פשרה והפשרה פסולה מעצם הגדרתה.

יתר על כן, הנשיא יודע שיש סבירות גבוהה שזמנו האפקטיבי כנשיא קצר. על פי הניסיון ההיסטורי, סיכוייה של מפלגתו לשמר את הרוב בבית הנבחרים בבחירות בעוד כשנה קטן מאוד, וגם בסנאט עלולה מפלגתו לאבד את היכולת להעביר חוקים. אף שזוהו נשיא המצוי ברזיה של הפוליטיקה בקונגרס, מקום שם בילה את מרבית שנות חייו, אם יאבד את יכולתו להעביר החלטות בשני חלקי הבית יתקשה ליישם מדיניות משנת-מציאות.

ב. העולם הנראה מירושלים

תמונת העולם שהביא איתו ראש ממשלתה של ישראל לפגישה בבית הלבן שונה לחלוטין, כי העולם הנצפה מלשכתו בירושלים הוא עולם אחר, שיש בו יריבים אחרים, עדיפיות אחרות ואויבים מרים שלדידה של ארה"ב הם שחקנים בשולי הבמה. ישראל כמדינה קטנה מאוד, גודלה כגודל ניו-ג'רזי או כווייט, אינה יכולה להרשות לעצמה את מרווח הטעות שיש לנשיא ארה"ב, שזה דורות רבים ששום מדינה או כוח של ממש אינם מאיימים על גבולותיה.

ראש ממשלת ישראל הגיע למפגש כראש ממשלה יוצא דופן. אין כנראה עוד דוגמה למנהיג פוליטי שבבחירות דמוקרטיות קיבל חמישה אחוזי תמיכה בקרב ציבור המצביעים – ובכל זאת מהן כראש ממשלה. הרקע מוכר: שנתיים של משבר פוליטי וחוקתי קשה, שלא נפתר בארבעה שבועות בחירות. המשבר הזה מצביע על כך שגם החברה הישראלית מצויה בליבו של עימות עמוק ביותר. הביטוי החיצוני למשבר זה הוא בשדה הפוליטיקה, וכדרכו של השיח התקשורתי הרדוד הוא התמקד באדם אחד – אך לאמיתו של דבר הוא מהותי יותר ונובע בין השאר מתחושתם הלא נוחה של רבים מבני האליטה ששלטו במדינת ישראל שנים לא מעטות מהעברת שרביט ההנהגה לקבוצה אחרת, מסורתית יותר, המצויה ברובה גם בשכבה סוציו-אקונומית נמוכה יותר. הממשלה פועלת על רקע המשבר הזה: עצם הקמתה עם מרכיבים מכל קצות הקשת הפוליטית הופך אותה לחסרת מרכז כובד, ולכזאת שאינה יכולה לבצע מהלכים גדולים ובוודאי לא מכריעים.

אלא שעל אף אוירת הקיטוב בתקשורת הישראלית, המחלוקת בישראל תחומה יותר מאשר בארה"ב והקרע בין החלקים השונים בחברה הישראלית אינו חריף כפי שהוא באמריקה. זאת בין השאר משום שישראל מדינה קטנה שיש בה הכרות טובה בין אנשים מקבוצות שונות, ומשום שישראל בניגוד לארה"ב עומדת באורח קבוע במאבק בעל משמעות קיומית. נכון שמקובל לומר (בעקבות הנרי קיסינג'ר) כי לישראל אין מדיניות חוץ אלא רק מדיניות פנים, ובכל זאת לעובדה שישראל נתונה בליבו של אזור גועש ומאיים יש השפעה גדולה על מדיניות הממשלה, גם אם היא רוצה להתמקד

בבעיות פנים ולהסתפק ב'תחזוקה'. הסביבה הרגישה והגועשת לא מאפשרת להתעלם ממנה.

כשראש ממשלת ישראל מבקש לצייר את העולם הרלוונטי להחלטותיו, הוא מוצא בו שלושה מרכיבים דומיננטיים. הראשון: ישראל תישאר לעולם ועד מדינה קטנה המצויה בא-סימטריה מובהקת ביחס לשכנותיה שהן גם יריבותיה. היא קטנה מבחינה גיאוגרפית, היא חסרת עומק טופוגרפי, והאוכלוסייה היהודית שבה תיוותר לעד מיעוט קטן במרחב. במערכת הבינלאומית היא מדינה יהודית יחידה אל מול 22 מדינות ערביות ו-57 מוסלמיות, שגם אם לא כולן עוינות את ישראל הן יוצרות גוש מדיני גדול בכל פורום בינלאומי. תעשה ישראל אשר תעשה – את הא-סימטריות הללו היא לא יכולה לפתור. לכן היא עסוקה במרוץ אין סופי לשפר את "היתרון האיכותי" שלה כדי לשרוד. אין ראש ממשלה שיכול להתעלם מהמטלות והצרכים הנובעים מהצורך הקריטי והמתמיד הזה.

יתר על כן, בניגוד למדינות מפותחות אחרות, יש סביב ישראל, בקרבה זאת או אחרת לגבולותיה, אויבים המאיימים להשמדה. כאלה שאינם מוכנים לקבל את עצם זכות קיומה, ובונים את כוחם כדי לממש את רצונם לחסלה. במילים אחרות, ישראל מצויה כל ימיה בעימות מתמשך, גם אם קצבו ועוצמתו משתנים. הדבר מחייב מאמץ לאומי בלתי-פוסק, הקצאת משאבים גדולים יחסית לבניין היכולות הצבאיות והמודיעיניות, שמירה על תודעת צדק ולגיטימציה בדעת הקהל (דבר שאינו קל במדינה דמוקרטית), ונכונות להשתמש בכוח על אף הסיכונים הרבים.

ושלישית, ראש ממשלת ישראל הוא כנראה אחד המנהיגים הדמוקרטיים היחידים שחייב לקבל החלטות ביטחוניות קונקרטיות מדי יום: החלטות על מבצעים צבאיים המגבירים את החיכוך עם הסביבה העוינת ועל מבצעים חשאיים שגילויים יגרום למדינת ישראל מבוכה ואף נזקים של ממש, שלא לדבר על סיכונם של לוחמים. הטיפול בצרכים אלה וקבלת החלטות מסוג זה מורכבים שבעתיים בחברה שבה יש מחלוקות עמוקות, ולכן לראש הממשלה המבין לעומק את מהות תפקידו יש משימה חשובה בתחום הפנימי: מניעת היגררות העימות הפוליטי לכדי מתחים וחוסר אמון שיפריעו להתמודדות עם האיום הקיומי. זה לא פשוט, בחברה המחולקת כמעט מחצית על מחצית ושאיין הסכמה בתוכה בכל כך הרבה נושאים.

שימור היחסים עם ארה"ב

ובכל זאת יש כמה אמיתות יסוד שהן חלק בלתי ניתן לווייתור בתפיסת הביטחון הלאומי של ישראל. אחת מהן היא שאין לישראל בטווח הנראה לעין תחליף אמיתי ליחסיה עם ארה"ב, גם אם בנושאים שונים תהיינה מחלוקות עם הבית הלבן. כל אחד מראשי הממשלה מאז 1967 הכיר טובה לארה"ב על מאמציה לסייע לישראל

בגופים הבין-לאומיים כמו גם על הסיוע הכספי לרכישת ציוד צבאי בארה"ב ומכירת טכנולוגיות צבאיות מן המתקדמות בעולם. המחלוקת בין ארה"ב לסין ועוצמת התחרות ביניהן מובנות בישראל, וכל מנהיג ישראלי יודע מה תהיה ההחלטה בירושלים אם תעמוד ישראל בפני הבחירה בין יחסיה עם סין להמשך יחסיה עם ארה"ב. לכן משתדלת ישראל שלא להיקלע לפינה זאת שבה יהיה צורך להכריע, והיא מנצלת את המרחב האפור המאפשר בינתיים לקיים מערכת יחסים עם סין ועם ארה"ב גם יחד, תוך אמירה ברורה שישראל תמשיך לקיים את המגבלות שסוכם עליהן עם ארה"ב – ולכן לא תספק לסין שום אמצעי לחימה או טכנולוגיה היכולה לשרת את מערכת הביטחון שלה.

במשך שנים רבות מאז הקמתה (ואף לפני כן) ישראל נעזרה בתמיכתם הבלתי מסויגת של יהודי ארה"ב כדי לשפר את מערכת היחסים בינה לבין המעצמה האמריקנית, אך גם קבוצה זאת משתנה כחלק מהשינוי של כלל החברה האמריקנית. נראה כי בקרב הקבוצה הגדולה מאוד של יהודים ליברליים יש ירידה של ממש בחשיבות הקשר עם מדינת ישראל. השינויים הללו מושפעים אך מעט ממעשיה ומחלליה של מדינת ישראל; הם מושפעים בעיקר מתחושת ההזדהות עם הקבוצות הליברליות בחברה האמריקנית. על אף זאת, יש לעשות יותר כדי לשמר ואף לחזק את יחסיה המיוחדים של ישראל עם הקהילות היהודיות השונות ברחבי אמריקה, ולנוכח חשיבות היחסים עם ארה"ב זה מאמץ שראוי כי ראש הממשלה ייטול בו חלק מרכזי.

אומנם כאן ישנו מרכיב נוסף המסבך מעט את העניין: מזה שנים מתקיים קשר אמיץ מאוד בין ישראל לקהילות פרוטסטנטיות גדולות וחשובות, שעמדתן הפרו-ישראלית הביאה רווחים אסטרטגיים של ממש למדינת ישראל. אלא שתמיכת האוונגליסטים גם מרחיקה את ישראל עוד יותר מהקבוצה הליברלית הגדולה שהיא עיקר בניינה ומניינה של המפלגה הדמוקרטית. אחד המאמצים החשובים של ראש ממשלת ישראל לנוכח מצב זה הוא להשיב את ישראל למעמדה המסורתי כזאת שנתמכת על ידי שתי המפלגות הגדולות. כוחו של המיעוט הפרוגרסיבי הקיצוני אוהד הפלסטינים בקרב המפלגה הדמוקרטית הופך את המאמץ הזה לאתגרי ביותר, וכלל לא בטוח שניתן להחזיר את המצב לקדמותו, אך חייבים לנסות.

כל עוד לא עמד בפני ארה"ב אתגר גדול ישיר וברור כמו האתגר הסיני, קל היה לה לתת כתף לישראל במאבקים שנבעו מהתנהגותם של שחקנים מקומיים במזרח התיכון. עתה מאפיל האתגר הסיני על יכולת זאת. וכך, הסבת תשומת הלב האמריקנית מזרחה מקבלת ביטוי מעשי דווקא כאשר המזרח התיכון זקוק ליד אמריקנית פעילה ולמטרייה אמריקנית חזקה כדי להניא את אויבי היציבות והסטטוס-קוו מהטלת המזרח התיכון כולו למערבולת קשה שתביא למלחמות של ממש. ראש ממשלת ישראל, בהגיעו לושינגטון, הדגיש בריש גלי כי בעייתה העיקרית של ישראל וכנראה האיום העיקרי על יציבות המזרח התיכון כולו היא איראן.

האתגר האיראני

איראן – ולא הסוגייה הפלסטינית – עמדה במוקד הפגישה מבחינת ראש הממשלה. זאת משום שהסכסוך עם הפלסטינים לא היה הכוח המניע של אי היציבות במזרח התיכון בשנים האחרונות, לא כאשר מיליוני מפגינים נואשים במזרח התיכון יצאו לרחובות בשיאו של מה שנקרא (בטעות) "האביב הערבי", ולא כאשר השליטים הערביים נלחמו לשימור שלטונם. מאחורי ההתפרקות של לוב, לבנון, סוריה, תימן ובמידה מסוימת גם עיראק עמדו גורמי יסוד שאין להם קשר לסכסוך הישראלי-ערבי (במובנו הפלסטיני). המזרח התיכון סובל מכך שבחלקים גדולים ממנו האנשים אינם מזדהים עם המדינה ומוסדותיה אלא עם המשפחה, השבט, העדה והדת – זאת בעייתו הגדולה. האכזריות של אסד כלפי המורדים בשלטונו ובשלטון העדה העלווית לא הייתה תוצאה של הסכסוך ב"פלסטיין", ואם היה לו הסכם מדיני עם ישראל הוא ככל הנראה לא היה מתנהג אחרת. מובן שבמקרה זה התנאים הגאו-אסטרטגיים היו שונים, וייתכן ומיליציות איראניות היו משתכשכות במי הכנרת, וכלל לא בטוח שאפשר היה לאחר הסכם לפעול נגדן; אבל המצב שם אינו קשור למה שמכונה "הסכסוך".

המציאות מוכיחה באופן ברור וחד-משמעי שמעשיה של איראן משפיעים על המזרח התיכון פי כמה וכמה יותר מאשר החיכוכים עם הפלסטינים ביו"ש או בעזה. הבעיה בעיניים ישראליות היא שהאיום האיראני, שיש לו מבחינת ישראל ארבע זרועות המכוונות מטהראן, אינו נראה אקוטי לרוב מדינות העולם, ובכלל זה לרוב תושבי ארה"ב. הממשל הנוכחי רוצה להוריד את הנושא מרשימת הנושאים הדחופים, על ידי חזרה להסכם הגרעין מ-2015 והבטחה חסרת בסיס להשיג בעתיד הסכם ארוך טווח ומקיף יותר שישגביל את האיראנים יותר. בישראל מבינים שהסיכוי למימוש הבטחה זו אפסי, כי ברגע שיוסרו העיצומים על איראן עקב חזרה להסכם הקודם לא יהיה בידי ארה"ב שום אמצעי לחץ עליה. לאחר חזרה להסכם, איראן תשוב לסורה ברחבי המזרח התיכון ביתר עוצמה ועם יותר כסף כדי לתמוך בשליחיה הרבים.

לכן ברור למה איראן עומדת בראש המטלות הביטחוניות והמדיניות על סדר יומו של ראש ממשלת ישראל: הוא כנראה טרוד בשאלה כיצד ניתן לעצור את התגרענותה של איראן גם בשלבים המתקדמים מאוד שהגיעה אליהם, ומה נכון ואפשר יהיה לעשות אם יסתבר שרק בכוח ניתן יהיה לעצור את מימוש החלום הגרעיני של איראן. ברור לו שבינתיים יש להמשיך ולבלום את ההתעצמות של איראן ובני בריתה בלבנון ובסוריה, בדגש על פרויקט הדיוק של חזבאללה ועל התעצמות הכוח ההתקפי של איראן בסוריה. הוא מודע למאמצי חמאס והג'יהאד האסלאמי לבנות יכולות לשיגור טילים ומל"טים בעזה ולניסיונות חמאס לחדור ליו"ש ולפתח שם תשתית טרור ענפה – ולכן שחלק ניכר מהכסף והידע הטכני לשני הארגונים מגיע מאיראן. בגלל פעילות טרור איראנית שנחשפה בקפריסין ובארה"ב גברה לאחרונה בישראל גם המודעות לכך שאיראן ממשיכה לחזק את מערך הטרור העולמי וההבנה שאין היא מהססת

להשתמש בו, ישירות או על ידי שליחים.

מנקודת המבט של ישראל, האסטרטגיה האיראנית רבת הפנים היא בעלת היגיון פנימי חזק המקשר בין התופעות השונות ולכן אין להזניח אף אחת מהן. ישראל מבינה כי הכוונה האיראנית היא לקדם את היכולות הצבאיות לתקיפת ישראל בחזיתות השונות – ביו"ש, בעזה, בלבנון, בסוריה, ואולי אף בתימן – כדי לייצר "מצב קוריאני", כלומר להעמיד מול ישראל איום קונבנציונלי כה חזק ומסוכן ששום מנהיג ישראלי לא יוכל להחליט לתקוף את הגרעין האיראני, ביודעו שגם תקיפה מוצלחת ביותר תעלה לישראל בנוק כביר. כדי שההרתעה הזאת תעבוד, האיראנים רוצים להיערך בקרבתה של ישראל בעוד טהראן נותרת רחוקה ובלתי-מושגת. לאיראן חשוב להגיע ליכולת גרעין צבאי לשתי תכליות. האחת, כדי ליצור יכולת לחסל את מדינת ישראל, "מדינה של פצצה אחת" כדברי נשיא איראן לשעבר רפסנג'אני; והשנייה, כדי ליצור מטרייה גרעינית שתחתיה תוכל איראן לקדם את מדיניותה התוקפנית בכל רחבי המזרח התיכון. בניית הכוח הקונבנציונלי נועדה ליצור את מסך ההגנה שמאחוריו תמשיך איראן לבנות את הכוח הגרעיני. זה, לכשיושג, ייתן לאיראן את מלוא ההגנה שתאפשר לה לפורר את המזרח התיכון ולהפוך למעצמה האזורית החזקה ביותר.

ישראל מבינה כי המרוץ לגרעין לא יסתיים כשאיראן תרכוש יכולת זאת או כשהיא תהפוך מדינת סף גרעיני; זאת משום שמדינות האזור האחרות לא תוכלנה לחיות בשלווה כשלמעצמה השיעית-פרסית יש בלעדיות על נשק גרעיני במרחב. לכן לפחות שלוש מהן תיכנסנה למרוץ הגרעיני: המדינה הערבית הגדולה ביותר, מצרים; המדינה הסונית הרואה עצמה מנהיגת הסונים וירשת הח'ליפות, טורקיה; והמדינה הערבית העשירה ביותר ושכנתה הקרובה של איראן, סעודיה. לפחות שלוש מדינות אלה תנסו לפתח נשק גרעיני כתגובה להתגרענותה של איראן. הן כבר אמרו זאת, כל אחת בדרכה שלה. המזרח התיכון יהפוך בשל כך למקום הקבורה של ההסכמים הבינלאומיים למניעת הפצת נשק גרעיני ולמקום מסוכן לעתיד העולם, והכול כי ארה"ב מהססת לפעול בכוח לעצירת איראן.

כמוסבר, במערכת היחסים בין ישראל לארה"ב (וכלל העולם הדמוקרטי) יש כיום נקודת חיכוך מרכזית. היא נוגעת לכך שברוב תחומי המאבק בין ישראל לאיראן מצויה ישראל במערכה מתמשכת, כשהיא נתונה בה לבדה, ללא שותפים של ממש בחימה היום-יומית, אף על פי שיש כלפיה סימפטיה של ממש במערכת האמריקנית. חלק ניכר ממאמצי ההנהגה הישראלית ממוקדים בנקודה זאת: לנסות לשכנע את העולם בכללו, ובמיוחד את ארה"ב, לעמוד מאחורי מלחמתה של ישראל כדי למנוע את התגרענותה של איראן כמו גם את יכולתה ליצור טבעת אש סביב ישראל ולערער את יציבות המדינות באזור.

לראש ממשלת ישראל יש גם אתגרים נוספים. אחד מהם הוא הטיפול בערביי ישראל,

סוגיה שנהפכה לאחרונה לאקוטית יותר מאשר בעבר. מדובר באוכלוסייה שרמתה הסוציו-אקונומית נופלת במידה ניכרת מזו של כלל האוכלוסייה, ואשר נגועה בתוך עצמה באלימות הרבה מעל הממוצע בשאר חלקי החברה בישראל. הבעיה סבוכה ביותר בגלל תחושת השייכות המוצהרת והמעשית של ערביי ישראל לעם הפלסטיני הנמצא בריבות, שלא לומר מלחמה, נגד מדינת ישראל מעזה ומיהודה ושומרון. הקשר הרגשי-הלאומי וכמובן הגאוגרפי מסבך את הטיפול בערביי ישראל, ומגביר את האיום הגלום ביכולתם לסייע לגורמי אויב בעת מערכה. אמנם רק מיעוט קטן מתוכם לוקח חלק בפעולות טרור נגד ישראלים יהודים, אבל רובם מצויים ביחסי הזדהות עם הפלסטינים ברמה כזו או אחרת. כל אלה הופכים את ההתמודדות בחזית הזאת למורכבת לאין ערוך מהתמודדות עם מיעוטים או אוכלוסיות חלשות בארצות אחרות (כמו האפרו-אמריקנים בארה"ב).

בריתות אזוריות

כשראש הממשלה בוחן את מצבה של ישראל יש מול עיניו גם התפתחות חיובית ביותר שהפוטנציאל שלה עוד לא מומש. השינוי הגדול לטובה שחל במעמדה האזורי והבינלאומי של ישראל בשנים האחרונות הוא דרמטי. במשך שנים רבות הייתה ישראל במעמד המצורעת של המזרח התיכון, למרות ההסכמים עם מצרים, ירדן והרשות הפלסטינית. העולם קבע כמעין מוסכמה כי ללא הסכם קבע פלסטיני-ישראלי לא תצליח ישראל לצאת מטבעת הבידוד המקיפה אותה. את המוסכמה הזאת חיסל נשיא ארה"ב טראמפ במהלך מורכב שכלל ויתור ישראלי על החלת ריבונות על חלקים ביו"ש והבטחה אמריקנית לספק לאיחוד האמירויות מטוסי אף-35. ההסכמים המפורטים עם איחוד האמירויות, מרוקו ובחריין, כמו גם כמה מחוות מצידה של סעודיה (כגון אישור טיסות לישראל וממנה מעל שטחה), ותחילת צעדים לכינון יחסים עם סודאן הצביעו על שינוי עמוק: מדינות ערביות מוכנות לחתום הסכם פומבי עם ישראל ולחמם את היחסים עימה באופן כמעט גורף גם ללא הסכם ישראלי-פלסטיני.

השינוי הזה התחולל בעיקר משלוש סיבות:

- א. תחושה של מדינות אלו כי הן יכולות לקדם את האינטרסים שלהן בסיועה של ישראל. הן נוכחות כי יש לישראל טכנולוגיה מתקדמת בתחומים חשובים להן כגון חקלאות, מים והשקיה, וכי הן יכולות ללמוד מישראל לא מעט גם בתחומי החינוך והבריאות ואולי אף להסתייע בה בנושאים הקשורים ליכולות ההגנה שלהן וליחסים עם ארה"ב.
- ב. החשש של מדינות ערב, במיוחד באזור המפרץ, כי האיום האיראני ממשי ועלול לפגוע בהן.
- ג. הבנה שארה"ב מתכוונת לצמצם את מעורבותה במזרח התיכון. מאז תקיפת אל-

קאעידה בלב ארה"ב בספטמבר 2001, ניהלה ארה"ב עשרים שנות מלחמה בלתי פוסקת שסחטו אותה כלכלית ומורלית, הביאו לה תועלת קטנה מאוד אם בכלל, והוציאו ממנה כל רצון להתחיל מלחמה חדשה.

בגלל שינויים אלה נוצר במזרח התיכון מצב חדש, שבו, לראשונה מאז הקמתה של ישראל, היחסים איתה חשובים למדינות ערביות לא פחות מכפי של ישראל חשובים יחסים עימן. בזמנו דיבר ראש הממשלה הראשון של ישראל דוד בן-גוריון במונחים של "ברית הפריפריה". כוונתו הייתה ליחסים בין ישראל לטורקיה ולאיראן, קרי ברית בין שלוש המדינות הלא ערביות במזרח התיכון לבלוימת מדינות ערב. במציאות הנוכחית, המדינות הערביות רואות דווקא בישראל את הגורם החזק והיציב המאפשר התארגנות נגד שתי המדינות המוסלמיות שאינן ערביות, הלוא הן אותן איראן וטורקיה, שכן שתיים אלו והתנועות האסלאמיסטיות הקיצוניות, ולא ישראל, נתפסות כאיום העיקרי על שלמות המדינות הערביות ועל שליטיהן.

לאור זאת, אחת ממשימותיה החשובות של ממשלת ישראל בעתיד הקרוב והרחוק היא הרחבת מערכת היחסים עם מדינות ערביות ומוסלמיות נוספות במזרח התיכון ומעבר לו, והעמקת היחסים עם המדינות שכבר יש הסכמים איתן. בעניין זה אין לשכוח את מצרים וירדן, שתי המדינות שעימן יש הסכמים מדיניים בני עשרות שנים ועתה יש לנצל את המצב ולשנות לטובה את מהות היחסים איתן, שנותרו עד כה צרים ומוגבלים.

ישראל חיצוקה בשנים האחרונות את יחסיה עם עוד מדינות באפריקה ובמזרח אירופה ועם יפן, אך נראה שהמהלך החשוב ביותר הוא הרחבתו הרבה של הקשר עם הודו, בהקשר של יצוא בטחוני ובהקשרים נוספים חשובים. ליחסים עם מדינות אלו ואחרות באזורים שבהם לא היו לישראל בני שיח יש חשיבות כלכלית גדולה אך גם משמעות מדינית. מערכות יחסים כאלה, ככל שתתרחבנה, יוצרות שורה של מדינות שגם אם אין עימן ברית צבאית, יש עימן אינטרסים משותפים וקשרים רבי ערך לביטחון הלאומי.

במקביל להתחממות עם מדינות ערב, ישראל גם נעשתה לשחקן ציר במארג מדיני אחר, והוא הברית של מזרח הים התיכון. זו דוגמה למערך שאינו ברית צבאית אך חשיבותו רבה. גילוי שדות הגז, והחשש מהטורקים המעוניינים בשליטה אימפריאלית במרחב, הובילו את יוון, קפריסין וישראל לרקום קשרים חזקים ביניהן. לישראל חשוב שלקבוצת המדינות המתאמות ביניהן את מדיניות האנרגיה ישתייכו גם השכנה הקרובה מצרים, האמירויות, ממלכת ירדן, הרשות הפלשתינית ואולי אף צרפת, מעצמה ים תיכונית בפני עצמה. ככל שהתארגנויות אלו תקרומונה עור וגידים, ומילים יפות יביאו לחוזים מעשיים ולשיתופי פעולה לרווחת עמי האזור, כן יהפוך המערך החדש של דרום ומזרח הים התיכון והמדינות המצטרפות מחוץ לו לבעל השפעה של ממש. מערך מורכב כזה יכול למתן את התוקפנות הטורקית, להקשות על ההתפשטות

האיראנית (איראן מדברת על חזון של צי איראני בים התיכון), ובפני עצמו יתרום תרומה חיובית גדולה לכלכלת המדינות החברות בו וליכולתן להתמודד עם אתגרי העתיד. הגוש הזה יתקרב מאוד לאיחוד האירופי ויאפשר את התרחבותו, לפחות בצד הכלכלי, מעבר לגבולות הטבעיים של אירופה אל השוליים של אפריקה ואסיה.

סוגיות אלו הטורדות את ישראל בורה האזורית נוגעות בדרךן לשאלה האמריקנית: עד כמה תפיסת העולם הפרוגרסיבית הקיצונית, זו המרחיקה את ארה"ב מישראל ומהמדינות העשירות במרחב והמחייבת את ריצוי הפלסטינים וטנועות אסלאמיות שונות, תקבל עוצמה כזאת שתותיר את המדינות באזור לגורלן אל מול איראן? מה יקרה אם ארה"ב לא תרצה להשקיע בקידום מערכות היחסים בין ישראל למדינות מוסלמיות? האם יחול אז שינוי דרסטי לרעה וישראל תשוב לבדידותה במרחב? אין לאיש תשובה טובה לשאלה זאת. התרחיש הקשה אינו נראה סביר בטווח הקצר, אך מדינות בונות את ביטחונן הלאומי על סמך אפשרויות העלולות להתממש גם בטווח הארוך.

ג. סיכום

המפגש בין ראש ממשלת ישראל לנשיא ארה"ב הוא מפגש בין שני עולמות.

מן הצד הישראלי, ראש ממשלה בעל ניסיון קצר בתחומי המדיניות הבינלאומית, אדם צעיר שעולמו עוצב כמפקד זוטר בלחימה בלבנון ובעולם הסטארט-אפ שבו הפליא להצליח. הוא גדל במציאות שבה ארה"ב היא המעצמה היחידה, רוסיה מדינה בשוליים, אירופה חסרת משמעות וסין היא כוח כלכלי עולה אך לא מאיים על ישראל.

לעומתו נשיא ארה"ב הוא אדם בעל ניסיון של יותר מ-35 שנה כסנאטור, ועוד שמונה שנים כסגן נשיא המשתתף בקבלת ההחלטות ברמה הבכירה ביותר בארה"ב. אדם שעולמו עוצב מנקודת מבט של מעצמה עולמית המצויה במלחמה קרה עם ברית המועצות ובמלחמות לא פשוטות שארצו הייתה מעורבת בהן – מלחמות שהוא ראה ואף לקח בהן חלק כחבר סנאט – ולבסוף חווית התמוטטות ברית המועצות, עת נדמה היה שהגיעה עת "השלום האמריקני" ו"סוף ההיסטוריה". הנשיא היה נוכח כסנאטור בקרבת מקבלי ההחלטות כשאררה"ב ספגה מתקפת טרור נוראה בניו-יורק ובוושינגטון עצמה, וכסגנו של הנשיא אובמה נכה לצד המפקד הכללי במהלכן של שמונה שנות מלחמה. הוא נצרב באופן אישי כאשר הסתבר שהמלחמות הארוכות רחוק מהבית, בעיראק ובאפגניסטאן, לא תרמו לאינטרס האמריקני את התרומה שתומכיה, והוא בתוכם, ציפו לה, אך גבו מחיר כלכלי אדיר וחיי אדם רבים בצד האמריקני ובצד השני (ובכלל זה אזרחים רבים).

שני המנהיגים הם נציגים של דורות שונים לחלוטין, אבל גם של עולמות מושגיים שונים.

הנשיא חי בעולמה של מעצמה המאבדת את השפעתה בעולם ועומדת מול ערעור

על הרלוונטיות שלה כמנהיגת העולם וכדמוקרטיה החזקה ביותר. עולם שהוא עצמו אינו בטוח בצדקת דרכו לנוכח המגמות הפנימיות במדינות הדמוקרטיות: התפשטות חוסר-האמון של האזרחים באליטות השליטות והאכזבה הרבה בציבור מתפקודן של הממשלות. המשבר הזה חריף במיוחד בארה"ב, והוא מתרחש בעת שסין מערערת על מנהיגותה ועל תפיסת עולמה, כשהיא נישאת על גלי ההצלחה של המפלגה הקומוניסטית לקדם את כלכלת סין ואת תנאי החיים של אזרחיה תוך המשך ואף חיזוק של המשטר החד-מפלגתי ואחיזתו בכל מרקם החיים של סין.

הנשיא מודע לערעור על מעמדה המוביל של ארה"ב ועל הסדר העולמי שהיא גיבשה לפני כ-75 שנה. הוא רואה את ייעודו בעצירת הסחף. את זאת הוא מבקש לעשות, כלפי פנים, במאמץ גדול לריפוי השברים בחברה ובכלכלה האמריקנית, וכלפי חוץ בבלימת סין ובבניית בריתות אזוריות חדשות בדגש על המזרח, ללא הזנחתן של בריתות ישנות בעיקר באירופה אך גם במזרח התיכון.

ראש הממשלה, לעומתו, רואה איומים שחלקם, ובפרט האיום האיראני, נוגעים לעצם קיומה של מדינת ישראל וליכולתה לעמוד על נפשה. הוא מבין שחל שינוי לטובה במעמדה האזורי של ישראל, הן ביחסיה עם מדינות ערביות, הן עקב הבריתות הקמות במזרח הים התיכון ויחסיה ברחבי העולם, וכי בניגוד לעבר ישראל היא מעצמה טכנולוגית שיש לה כלכלה חזקה ומודרנית שעל בסיסה נכון לקדם את ישראל לשלב הבא. המאמץ הביטחוני העומד בפניו לא יהיה קל. הוא יחייב הקצאת אמצעים נוספים, על אף ההשפעה השלילית של הקורונה; ובעיקר הוא יחייב שינוי בגישה לנכונות להשתמש בכוחו של צה"ל למניעת התחזקותו של האויב ולהסרתם של איומים. את זה צריך לעשות ראש ממשלה צעיר ללא בסיס תמיכה רחב למפלגה שהוא מייצג, ולכן יחייב הדבר מאמץ קשה מאוד בעולם האכזרי והלא מתחשב של הפוליטיקה הפנימית.

המפגש בין המנהיגים, שהוא מפגש בין-דורי ובין נקודות מבט שונות מאוד, הוא מפגש חשוב ביותר מנקודת המבט הישראלית. זאת משום שישראל תתקשה לקדם את האינטרסים שלה, כולל יכולתה לבנות את הכוח הנדרש להגנתה, ללא שיתוף פעולה עם ארה"ב, על אף חילוקי דעות שהתגלעו ויתגלעו ביניהן מדי פעם.

יש הטוענים כי ארה"ב, עקב סיבות פנימיות, לעולם לא תשוב להיות אותה תומכת ללא חשבון של ישראל כפי שהיה ביובל השנים שמאז מלחמת ששת הימים, וכי התרחקותה מישראל תחליש את ישראל במרחב ואת מעמדה כלפי מדינות המזרח התיכון – אויבות, יריבות וידידות. לישראל חשוב לשנות מגמה זאת, על אף שמעטים בידיה הכלים להצליח בכך. עם זאת ברור ששכנועו של הדרג מקבל ההחלטות בווינגטון לסייע למדינת ישראל בשנים הבאות יצליח רק אם ישראל תשכנע את היושב בבית הלבן כי תמונת המצב שהיא מציגה מייצגת את המציאות האמיתית

וכי היא תנהל מדיניות אחראית, גם אם נחרצת. זה היה לב העניין מנקודת המבט הישראלית במפגש האחרון.

חשוב כי ישראל תייצר בקרב מקבלי ההחלטות בארה"ב את ההבנה כי בעולם החדש, שבו תיחלש אחיזתה של ארה"ב במזרח התיכון, עדיין ייוותר האזור חשוב לארה"ב – אם מן ההיבט החיובי, של אספקת אנרגיה לעולם, או מן ההיבט השלילי, כאזור העלול לייצר בעיות לארה"ב ולסדר העולמי. כדי לשמר את יכולתה לפעול באזור בעת הצורך, ארה"ב זקוקה לבסיס יציב שאליו יוכלו כוחותיה להגיע וממנו לצאת לכל המרחב. ובמילים אחרות, ארה"ב זקוקה לישראל, שכאי של דמוקרטיה יציבה היא הבסיס היציב המובטח, בעתיד כנראה עוד יותר מאשר היום. לשם כך על ישראל לשדר יציבות ועוצמה.

מכל הדברים לעיל עולה כי את עקרונות היסוד שהנחה את ישראל מאז קמה עליה לשמר בכל מצב: על ישראל לעשות הכול כדי להיות במוצב שבו היא יכולה להגן על עצמה בעצמה, הן מבחינת יכולותיה הטקטיות-לוגיסטיות והאופרטיביות, הן מבחינת נכונותה ונחישותה לעשות זאת. הדבר נכון שבעתים נוכח ההכרה בעולם שארה"ב לא תעשה שימוש בכוח, אלא אם תותקף, וכי יריבי ישראל (וידידיה) מבינים זאת היטב ומכלכלים את מעשיהם על פי הבנה זאת. בכל מצב חייבת ישראל לשמור את חופש הפעולה להגן על האינטרס הבטחוני והקיומי שלה, על פי שיפוט.

כיצד עושים זאת תוך שממשיכים את מערכת היחסים המיוחדת עם ארה"ב, המתערערת עקב חילופי דורות ושינויים אידיאולוגיים – זו היא ככל הנראה שאלת המפתח, והאתגר האסטרטגי הגדול ביותר המוטל לפתחו של ראש הממשלה בישראל.